

Mijo Skvorc

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN
ORIS ŽIVOTA I RADA

(Od Sarcenatskog dvorca do Newyorskoga groblja)

Povijest koju skiciramo počela je 1. svibnja 1881. (dva i pol mjeseca nakon smrti Fjodora Dostojevskoga), a dovršena je 10. travnja 1955., na sam blagdan Uskrsa. Kroz 74 godine Zemlja je nosila jedno veliko i originalno biće — Pierrea T. de Chardina. Prozvaše ga »najtežim misaonim slučajem stoljeća«. Prijatelji i sumišljenici smatraju ga genijem, neprijatelji i protivnici nazivaju ga heretikom. Mi ćemo kušati mirno i objektivno iznijeti u ovom prikazu taj gotovo vratolomni život, a zatim — u drugim referatima — Teilhardovo neobično djelo.

Plemstvo roda i plemstvo duha

Pierre Teilhard de Chardin rodio se u dvorcu Sarcenat, nedaleko od Clermont-Ferranda u Auvergni, u zavičaju Pascalovu. Bio je četvrto dijete plemenite auvergnanske obitelji u kojoj je 11 dječjih grla cvrkutalo oko tate Emanuela i majke Berte. Mama je bila prapraunuka Voltaireove sestre Marije Arouet. Osobno duboko pobožna, prva je ustajala na misu svakog dana, prva klečala pred likom Presvetog Srca, najduže molila pred Gospom. Ona je — »chère et sainte maman« — usadila u Petra smisao za Boga i sveti osjećaj dužnosti. »Ono najbolje u meni dugujem njoj«, napisao je kasnije zahvalni sin. Otac, »gentleman farmer«, volio je prirodu. Ta ljubav prema stvarima zarazila je maloga Petra. Kućni odgoj bio je pobožan, pametan i prilično strog. Mališ je zarana pokazivao koliko ga zanima sve što vidi. S mlađom sestrom Marijom bježi kroz šumu da vidi lijevak nekadašnjeg vulkana. Jednog dana spazi kako rđa izjeda njegov dragi šesterokutni stupić od željeza. I to ga natjera u plač. Nikad više neće zaboraviti da je na svijetu mnogo toga što se mijenja. U dječjoj glavi rađa se pitanje: Zašto se nešto mijenja, a nešto ostaje? Što je ono čvrsto i nepromjenljivo? I dok poljem skuplja biljke,

u planini kamenje, u dvorcu razne predmete, širi se u duši kozmički osjećaj što ga je — veli sam — prvi put doživio u petoj godini. Toma iz Akvina pitao je u toj dobi mamu i redovnike što je i tko je to Bog?!

Proljeće 1892. uvede mališa u isusovački kolegij u Mongré. Još se čuvaju pohvalnice, jer je u školi 19 puta odnio prvu nagradu. U vjeronauku samo jedanput! Profesor mu je bio slavni literarni kritičar Henri Bremond, ali Petra nije mogao oduševiti za čistu poeziju. Petar je svoju pažnju i povjerenje predao p. Desribesu, profesoru fizike. Sve jače ga privlači kamenje, razmišlja o pojavama u prirodi.

Nova majka — Družba Isusova

Petar je osobito štovao Isusa i Mariju. Bio je tajnik, a zatim prefekt Marijine kongregacije. Poput mnogih gojenaca, mnogo je molio za buduće zvanje. Zrelo odluči da zauvijek postane član Družbe Isusove. Ode 1899. u Aix-en-Provence. Tamo je bio novicijat. Ondje je tada živio i mladi filozof Maurice Blondel. Njegova disertacija »L'Action« već je svojim vidicima probijala u misaone krugove. Petar i on kasnije će se upoznati, ali im se misli nikad neće poklapati. Mladi novak piše da ga je k isusovcima dovela želja za najsavršenijim životom. To je već apsolutizacija na djelu! Kao novak osobito se dobro razumio s Augustom Valensinom, velikim i svetim filozofom, koji će mu kasnije, uz p. Petra Charlesa, biti najvjerniji prijatelj. Prve zavjete Petar je položio na Blagovijest 1901. godine i radostan odlazi u juvenat. Dobro je naučio grčki, čita na originalu klasike pa i sam sastavlja na Homerovu jeziku. Godinu dana kasnije položio je licencijat ès lettres na Sveučilištu u Caenu.

Zbog antiklerikalnog zakona iz 1901. Petar s drugim isusovcima mora napustiti zemlju. Prispije u Jersey i tu završava filozofiju. Moralo je biti živo kad su raspravljali Valensin, Charles, Doncoeur, Burdo i de Chardin. Bila ga je saletjela napast da napusti ljubav prema prirodi i kamenju. Ali ga je učitelj novaka p. Troussard uvjerio da Krist posvećuje sve, a isusovac se može plodno baviti svime, samo neka je Bogu na slavu.

Navršivši 24 godine Petar završava filozofske studije. Poglavari ga poslaše za profesora fizike i kemije u Kairo, u isusovački zavod Svete Obitelji. Predavao je oduševljeno, ali previsoko. Čita i snažno proživljava Bergsonovo djelo »Stvaralačka evolucija«. Osim toga, istražuje okolicu, skuplja omiljelo kamenje, bavi se biljem i životinjama. Prvi put susreće se s vrstama iz eocena i piše studiju »Eocen iz okolice Minieha«. To je bilo 1908. U djelu »Le Coeur de la matlere« (1950) piše da mu je duša zadivljena kružila oko biljne i životinjske prirode. Kao da i s jedne i s druge strane materije osjeća život i energiju. Materija, Energija, Život — »tri stupa moje vizije i mojeg nutarnjeg blaženstva«.

Pozvan je u Hastings da studira teologiju. Grofovija Sussex u Engleskoj urezat će posljednje crte u Petrovu duhovnu fizionomiju prije sve-

ćeništva. Tu je sazrela, kako veli, ozbiljna spoznaja o cjelini i o jedinstvu svemira. Naučio je dobro engleski. U slobodnim časovima istražuje prirodu, pronalazi fosile, šalje ih u razne muzeje — i u glasoviti British Museum! Prva mu je briga, dakako, studij teologije. Posljednje je ispите briljantno položio. Znači da je dobro učio. Volio je skolastiku, bar početka, te je prije smrti (7. II. 1955.) pisao da smo se mi popeli visoko na ramenima Platona, Aristotela i sv. Tome... Egzegezu, na žalost, nije osobito volio. Ne treba se čuditi. Egzegeza je bila dosta nesigurna zbog modernizma koji je sve jače navaljivao na tradicionalno shvaćanje Svetog pisma. Petar je inače svakoga dana oduševljeno listao svoj svezak Novog zavjeta. Ispisao je oveću bilježnicu citata iz svetog Ivana i Pavia. Pred očima je naglo rasla grandiozna pojava Isusa Krista. Krist je sve više poprimao neizmjerne kozmičke obrise.

Kasnije će rado isticati kako je sretan zbog dobre formacije. Pisat će više puta o veličini Duhovnih vježbi. Sačuvane bilješke jamče da ih je savjesno obavljao svake godine sve do smrti. Tako eto prihvaća i ljubomorno čuva značajke pravog isusovca, vjerna zavjetima i pravilima. Priznaju to i svi njegovi ogorčeni protivnici.

U člancima što ih počinje izdavati u »Etudes« i u »Correspondant« otkriva se pravi majstor pera. Njegov će stil i rječnik očarati mnoge književne sladokusce.

Reden je za svećenika 24. kolovoza 1911. i sutradan je pod svojom mladom misom pričestio drage roditelje. Dovršava posljednju godinu teologije i već ga zovu u Louvain gdje budno prati izlaganja na Etnološkom tjednu.

U svetištu znanosti

Nakon ove »protohistorije« p. Teilharda možemo kroz propileje ući u samo svetište njegove znanstvene misli. Dvije godine radi — sretan — u pariškom Muzeju prirodne povijesti. Prijateljstvo i suradnja sa zemljakom i profesorom paleontologije Marcelinom Bouleom postaju gotovo legendarni. Taj ga specijalist za neandertalce hrabro uvodi u svetu znanost Zemlje. Tu je skovano I divno prijateljstvo između de Chardina i Henri Breuila, »pape pretpovijesti«, kako ga prozvaše. U prijeratnoj 1913. Petar u društvu uglednih paleontologa (Nelson, Wernert, Obermayer, Burkitt i Breuil) obilazi mnoge spilje u Španjolskoj (Altamira, de la Pasięa...). Prešavši La Manche, neko vrijeme u Engleskoj surađuje čak s Dawsonom i sir Arturom Smithom. Potkraj života (1953.) iskreno je čestitao Oakleyu što je otkrio prevaru u vezi s piltdownskim monstroom, a ujedno pripominje da je ta znanstvena zabluda bila svijetla i draga paleontološka uspomena.

U prvoj godini svjetskog rata — 1914. — započinje, ali ne uspijeva dovršiti treću godinu probacije. Odlazi u rat i na raznim frontovima služi kao bolničar. Fin, hrabar i priseban, na sve je izvanredno djelovao, kako

svjedoče mnogi znanci, napose njegov kasniji prijatelj Max Bégouin. Požrtvovnom svećeniku država daje ratni križ, medalju za hrabrost i viteštvo Legije časti. Od ratnoga blata stvara Teilhard zlato svog budućeg vizionarskog sistema. Patnja i neizvjesnosti dodaju njegovim idejama svoj krvavi prilog. Na upit što bi bilo kad bi na bojištu pao, mirno odgovara: »Kad bi me ubili — promijenilo bi se moje stanje — i to je sve!« Vrativši se s ratišta, polaže 26. svibnja 1918. vječne zavjete. Kroz ostalih 37 godina života ostaje im vjeran kao malo tko. U mali spis »Le Pretre« zapisuje kako bi redovničkim zavjetima htio pridignuti, posvetiti i divinizirati sve sile ove zemlje — ljubav, zlato, nezavisnost. Uspion prema visinama, što ih krune »mistični« spisi »Misa na svijetu« (1923.), »Božanska sredina« (1927.) i »Kristovski svijet« (1955.), stvarno je započeo.

Poslije rata polaže svoje dopunske ispite nakon različitih studija na fakultetima. U srpnju 1919. dobiva certifikat iz geologije, u listopadu iz botanike, na Josipovo 1920. iz zoologije. Premda se osjeća umoran, radi oko svoje doktorske disertacije o donjem Eocenu u francuskim krajevima. Obranit će je u ožujku 1922. Ne gleda samo muzejske okamine, ne prevrće samo tuđe knjige. I sam rado traga za novim i neotkrivenim.

De Chardinova misao osjetno skreće od neživog prema živome, od kamenja prema čovjeku. Dok putuje u Englesku i Švicarsku, dok istražuje Francusku, sve otvorenije gleda fosile ljudske vrste. U to vrijeme postaje profesor na Katoličkom institutu u Parizu. Njegovo djelovanje prodire iz predavaonice i širi se na studente iz Ecole normale, politehničare i druge. Lazarist Portal nagovorio ga je da im drži otvorena i smionna predavanja. Upoznaje se sa slavnim filozofom Eduardom Le Royem, profesorom na Collège de France. Prijateljuje s mnogim profesorima iz Louvain. Neki će ostati Teilhardovi branitelji do smrti. Možemo reći da je u to doba potpuno dozrela njegova evolucionistička vizija svijeta. Ima sve više protivnika. De Chardin će i pismeno i usmeno obračunavati s tezama znanstvenika Vialletona, koji je među katolicima uživao nepamćen ugled. Koliko god Teilhard prihvaća evoluciju gotovo kao tezu, a ne samo kao hipotezu, ne shvaća svijet, poput Bergsona, u rasapu i divergenciji. Bergsonova je evolucija nalik na raketu koja se troši izbacujući nove, da bi napokon sve utrnule ..., a Teilhard se bori za konvergenciju koja razvojnim silama i putovima želi sve zbivanje svesti u završno kozmičko jedinstvo.

Anđeo broji kilometre. ..

Znanstvena ambicija otvara Teilhardovo »planetarno« razdoblje. Otisnuo se iz Marseillea na put koji će ga do posljednjeg daha života nositi uzduž i poprijeko našeg planeta. Koliko je stotina tisuća kilometara prevalio, to je valjda samo njegov anđeo zbrojio ... U Kinu — carstvo sredine — pozav ga je p. Licent, osnivač jednog prirodoslovnog

muzeja. Za put ga je opskrbio pariški Muzej. Strogo je vezan uz naslage zemlje i etape čovjekova razvoja. Nijedan znanstveni podatak, napose iz Kine neće mu ostati bez koristi. Tek oko tridesetih godina probija jače njegova profetska misija koja se hrani kristocentrizmom.

Na brzinu, u »rafalu«, izgleda to ovako.

Petog svibnja 1923. Teilhard je u Saigону. Nešto kasnije sastaje se s p. Licentom u Tientsinu. U Peking — u Kinu — zemlju golemog prostiranja, s premalo željeznica — dolazi 6. lipnja. Množe se bande, raste bijeda, širi se nemir i pljačka, nema sigurnosti, nema prave zaštite. Kineska znanost o prirodi još je u povojima. Uto se rodi nesuglasica s p. Licentom, koji je bio priličan individualist («... il est jaloux comme un tigre de son Musée... ljubomoran je na svoj Muzej kao tigar»). No suradnja ipak nije do kraja propala. Teilhard je bio, kako piše u velikom životopisu C. Cuénot (67), sama dobrota pa je mogao progutati mnogo gorčine bez vanjske nervoze. Neobično se obradovao sredinom srpnja u Mongoliji, u Ordosu, pa nešto kasnije na Sjara Osso Golu i u Čui Tung Keu, gdje je na sunce izronila paleolitska i neolitska naseobina. Teilhard je prvi utvrdio opstanak paleolitskog čovjeka južno od Jeniseja, piše Leroy. Da Teilhard nije toliko i tako znalački radio, jedva bi se nekoliko godina kasnije pojavio slavni *sinanthropus*. De Chardinovi pogledi ne pronicu samo naslage humusa i sedimente kamenja. Kroz naslage prodiru i šire se mase ljudstva, mase živoga, kosookoga siromašnog naroda. Sve jače ga dira i zanima kriza čovječanstva. Nada se da će postati gospodar svojih originalnih misli i dovoljno jak da ih brani, piše 23. X. 1923. Razdoblje do 1931. bilo je uistinu borbeno. Što on jače naglašava evoluciju, protivnici ga sve teže napadaju. Sa svih putovanja, koja se i ne broje, imamo napretek svjedočanstava. Izdala ih je patrova rođakinja Margarita pod pseudonimom Klaudije Arragonès. Nutarnji Teilhardov život u kineskoj pustinji prava je i svježja oaza. Postaje ozbiljniji, sustavniji, obuhvatniji. Posvećuje Bogu sav svoj rad koji ga tjera kroz pješćane nanose pustinje Gobi kraj kineskog zida u Mongoliju, pa na jug u Hoang Hou. .. Zađe tu i tamo u pokoji grad, ali se radije protiskuje kroz nepoznata naselja, pohađa siromašne misionarske postaje, promatra svijet, sluša šum nebrojenih ljudskih mravi... Tada na jedan Isusov blagdan, kad je ostao bez hostije i vina, moli zanosno: »Prikazat ću Ti, ja — Tvoj svećenik, na oltaru čitave zemlje rad i patnju svijeta!« Sve jače ga prožima misao da Je napor svega svemira kako bi došao do sve bogatije i sve otvorenije svijesti »seve de l'arbre de vie — sok u stablu života«, koji se grana u našu ljudsku vi-stu. To će kasnije magistralno obraditi u djelu »Le Phénomène humain — Čovjekov fenomen«.

Kod kuće — neprilike ...

U 1925. i dijelom u 1926. godini Teilhard živi u Francuskoj, putuje u Englesku, pregledava muzeje, zanima se za iskopine. Srijedom bi —

u Parizu — zalazio profesoru Le Royu. Diskusije bi bile duge i plodne. Pogledi su im se začudno zbližavali. Teilhard je profesora nazivao »taj dragi veliki Eduard Le Roy«. »Volio sam ga kao oca i mnogo mu dugujem ... Uzdao se u mene, raširio mi je duh (i moj osjećaj vjernosti prema Crkvi...).« Čini se da je Teilhard tamo smislio riječ »noosfera«, koju je Le Roy prvi bacio pred slušatelje. Pater međutim drži studentima predavanja ne samo iz svoje struke, nego i s drugih područja. Tumači im, na primjer. A. Gidea i njegovo djelo »Nouritures terrestres*. To na mnoge spasosnosno djeluje. Nema tu mračne i ubitačne kritike. Oružje se ateistu Gideu izbija iz ruku svjedočenjem da i zemaljske vrijednosti treba posvetiti! Studentima daje duhovne vježbe prema mislima što će ih utkati u svoje poznato djelo »Le Milieu divin«. »Djelovanje je bilo neizmjerljivo!«, piše za te egzercicije profesor na Sorboni Jacques Perret.

Praotac Adam zbog izvornoga grijeha morao je iz raja. Otac Teilhard zbog svoga tumačenja istočnoga grijeha morao je s Katoličkog instituta. Msgr. Baudrillart želio je Teilharda zadržati, ali ga je p. Provincijal opozvao. De Chardin se vraća u svoju dragu Kinu. Dolazi u Tientsin, istražuje središnju Kinu, vrlo blizu opasne i vatrene ratne granice i razbojničkih gnijezda. Posvuda nered i strah. Dobiva dojam da se stara višetisućljetna Kina ruši u prahu i ognju. Rađa se nova, ali u duhu Evrope. Tko će izbrojiti sva mjesta gdje je pater kopao, odakle je izvlačio stotine predmeta, slao ih u muzeje da ih tamo kasnije proučava. Istočna Mongolija, Mandžurija, zapadni Sansi, i opet pustinja Gobi, Peking, Tientsin ... Onda polazi s belgijskom ekipom u Mongoliju ... pa s Amerikancima u središnju Aziju. Radi zajedno s Amerikancima, Švedima i Kinezima. Upoznaje se sa slavnim Sven Hedinom, koji namjerava dvije godine obilaziti Turkestan. Čvrsto se povezuje s Kinezima Tingom i kasnijim ministrom Wongom. Sprijateljio se s paleontologom svjetskoga glasa Osbornom, koji je o p. Teilhardu 1931. napisao prvu ovelu pohvalnu studiju. Među drugim suradnicima iz tih dana treba spomenuti Davidsona Blakea i Grabaua. Dok u kineskim prostranstvima pronalazi kosti i stijene, duša mu i srce traže onoga koji se iza toga skriva, »qui est à travers, de l'autre côté — koji je kroz to s druge strane«. Iako zbog preobilna posla ne razmišlja odveć originalno, siguran je ipak da je pročistio mnoge misli. Dvije se istine izdižu nad ostale: Vjera u Gospodina — »animateur du monde«, i vjera u svijet — »animé par Dieu«. Tada piše »Le Milieu divin«. Usput ispisuje golemi plan života: »Nemam drugu želju već da iza sebe ostavim trag logičnog života, sasvim u smjeru velikih nada svijeta. Tu je budućnost religioznog ljudskog života. Siguran sam u to kao u svoju egzistenciju!«

Nakon povratka u Francusku (u kolovozu 1927.), u domovini ostaje samo godinu dana. Studeni slijedeće godine opet ga nosi na dragi Daleki istok. Putem se kratko zaustavlja u Etiopiji i Somaliji. Motri ljude, prebire starine. Duhom kruži preko afričkog kontinenta, na kojem će kasnije dovršavati svoje vizije. Tada je upoznao i očarao Henrya de

Monfreida, kao što je devet godina prije za Krista predobio Maxa Bégouëna. Max je opisao svoju šetnju s patrom kroz Pariz, u kome je Baudelaire iz kala želio stvarati zlato. Max je živio razvratnim životom, izgubio je vjeru, brbljao koješta. Prigovarao je Crkvi da sve opasnije ide u raskorak s razvitkom svijeta i znanosti. Kad mu je Teilhard otkrio nekoliko dinamičkih misli koje vežu svemir i Krista, Bégouën je progledao i postao Kristov i patrov trajni prijatelj. Nešto se slično dogodilo i Monfreidu. Nakon susreta s o. Teilhardom piše: »Poslije ovog trenutka, Teilhard je moj brat. .. Kao čovjek, kao čistoća duše, Teilhard je izvanredno biće. U njemu nema ni sjenke nemira. Čovjek jasan kao dijamant, sav prožet božanskim svjetlom. Ovaj je čovjek svjetlo. Njega ne možete izmijeriti.«

»Na polju slave . . .«

Ukradimo taj Sienkiewiczzev naslov za onaj odsjek Teilhardova života, koji kipi od punog uspjeha i obilne nade. Od 1929. do 1931. stvara se njegova znanstvenička slava. Dolazi doba Šu ku Tiena, iskopavanju sinanthropusa s kojim se usko veže ime p. Teilharda. Nije ga on izravno otkrio; otkriće pripada Kinezu Ven Čung Peiu. Ali je Teilhard definitivno utvrdio da čitava pronađena ljudska naseobina pripada kvaternaru, donjem tvaternaru, i da je pronađenik doista tip čovjeka, pravog našeg pretka. O. Teilhard pronašao je mnogo kamenja i znakova vatre, a to je siguran dokaz razumna bića. Teilharda prozvaše u Kini »blistavim isovcem«. Stupio je u prve redove antropologije i paleontologije.

Zatim bez milosrđa nekoliko godina krstari planetom. Vraća se u Francusku tek toliko da organizira glasovito »Žuto krstarenje — La Croisière jaune«. Šalju ga u Ameriku, odakle preko Pacifika 1931. Iznova odlazi u Kinu. I tu sudjeluje u jednoj od najvratolomnijih ekspedicija u svom životu. Pedeset mu je godina. Jednu će utrošiti u službi Fiaardt-Citroënove družbe. Pridružio se grupi »Kina«, koja se pod zapovjedništvom Viktora Pointa u sedam specijalnih automobila probija s istoka na zapad. Žele se probiti do Turkestana. U zagonetnoj zemlji moraju se susretati s Haardtovom grupom koja rubovima Himalaje klizi prema zapadu. U Urumciu upadoše u neugodnu romantiku kad ih opkoliše gangsterske bande. Neke istraživače pobiše, neke raniše, a sve zarobiše. Teilhard je kao Samaritanac, Izučen u ratu, povezivao rane i liječio kolege. Pomalo je bio i diplomat želeći ih pregovorima sretno Izvući iz prokletoga kotla. Usput ne zaboravlja da je znanstvenik. Slobodne trenutke upotrebljava za istraživanja. Nakon te gužve prijatelj Raymond opisa ga ovako: »Najdivniji čovjek na putovanju — leprša kao zastava na azijskom nebu, energičan, živ, plemenit, neumoran, radostan, svakodnevni elan oduševljenja. ..«

Svršivši »Žuto krstarenje«, Teilhard polazi u Sečuan, skreće prema Žutoj rijeci i plovi na otok Taiván. Do siječnja 1933. opet kroz četiri

mjeseca udiše zrak svoje Francuske. Ali ga srce i dužnost iznova dovode u Kinu, gdje su se Kinezi sve očajnije borili s Japancima. Uza sve neprilike dolazi do Šansia. Nađe se na kraće vrijeme u Sjedinjenim Državama i u Washingtonu prisustvuje važnom kongresu znanstvenika. Njegove misli o Bogu, o svijetu, o čovjeku dozrijevaju na tlu pronalazaka i na suncu jake refleksije. A ljubav prema bolesnoj i ljubljenoj rođenoj sestri Margareti puni ga najdubljim osjećajima simpatije i smislom za patnju. Godine 1932. umire mu otac. Sinovski dirljivo proćutio je tu bol. Te iste godine napominje da se nalazi pred životnim preokretom. U čemu to i zašto? Ponajprije zato što postaje međunarodno priznati ekspert za pretpovijest, a potom i zato što se u njemu sve jasnije žare obrisi glavnoga životnog djela, njegove baštine čovječanstvu, »Čovjekova fenomena«.

Vrativši se ne znamo već po koji put u Kinu, preuzima nadzor nad svim iskopinama, jer je Davidson Black umro. Brzo se izvlači iz muzejskih zidina, slobodni ga vjetar nosi u Kuang Si, niz Jang tse spušta se u Han Kov, Nan Kin, Čun King, Čen Tu, da se provuče uz okrajke Tibeta, uđe u Honan, sretno preskoči more i nađe se u Japanu. Sve je to stalo u jednu rečenicu. Njemu je za to bila potrebna godina dana... U to vrijeme proživljava i na papir stavlja dozrelo uvjerenje pod naslovom »Comment je crois« — svoju »vjeru u svijet, vjeru u duh na svijetu, vjeru u besmrtnost duha na svijetu, vjeru u ličnost koja na svijetu raste«, kako piše. Pater Valensin reče za spis da je »magistralan«. A originalni mislilac iz Louvaina otac Maréchal piše ocu Teilhardu: »Nitko danas ne drži u svojim rukama sve teološke, filozofske i znanstvene činjenice evolucije kao Vi.«

Abbé Breuil i Teilhard odlaze iz Kine transibirskom željeznicom u Evropu. Ali se iste godine Teilhard nađe s ekspedicijom Yale-Cambridge u Indiji i na Javi. U tim pitoresknim stranama ostaje do slijedeće, 1936. godine. Srce ga i nadalje vuče prema Kini. Jang tse, Ho Nan, Kanton, Junan, Šantung... I to su razdaljine. I posla je napretek. U 1937. kratko baravi u Evropi, na Kongresu Je u američkoj Philadelphiji, sav očaran putuje Californijom. Preko Tihog oceana odvodi ga Harvard-Carnegie ekspedicija u Burmu, Vijetnam i na Javu. Istom 1938. završen je taj azijski izlet. Prilično izmučen vraća se u domovinu. Imenovaše ga direktorom Geološkog laboratorija na Školi visokih studija. To ga neće prikovati uz rodno tlo, jer se slijedeće, 1939. godine iznova našao u Kini.

»Putnica Teilhardova duha . . .*

Duh mu je brži i putuje dalje negoli noge. Kao da mu se staze i vidici produžuju u beskraj. Još 1935. piše da ne zna pravo kamo ga Bog vodi. »Ali Ja ne želim ništa drugo već da vjerno slijedim njegovu volju«, nastavlja. U njemu se postupno brišu uske granice nacionalizma. Nikad neće postati jeftini demokrat, ali na uzbudljiv način priželjkuje sjedinje-

no čovječanstvo. Mjesto nemogućega egalitarizma usvaja univerzalizam. Kako pronalazi i reda ljudske fosile, tako u njemu raste vizija prošlosti. Spušta se sve dublje u provalije vremena, preko spirale općega razvoja, I želi se zaustaviti pri samom dnu I na ishodištu čovječanstva. Ali se još radosnije penje istom linijom evolucije I produžuje radostan u budućnost. Na početku 1936. piše u Šangaju: »Mislím da mi moje zvanje nikad nije Iskrslo pred očima točnije i jasnije: *personaliser le Monde en Dieu* — svijet poosobiti u Bogu!« Personalni svemir, svijet upravljén prema nadoosobnosti Kristovoj, ulazi u teme njegovih brojnih članaka. Smiono promatra i širinu zemlje — globalno; I sve naslage života, prazivorno I dubinski; ali i svu muku čovječanstva I sav napor ljudi, kako bi se ostvario Božji plan I čovjekova praiskonska težnja. Osjeća kako se Bog miješa u sve poslove svijeta, napose u povijesna zbivanja. Uvjeren je da je sve djelovanje naše vrste pokrenuto tajanstvenim utjecajem jednoga magneta, koji mora postojati kao pralik i Ideal. On će ga nazvati »točkom Omega«. Prema njemu će upraviti svoje misaone struje I svu našu ljudsku pažnju.

Od 1938. do 1940. piše u Pekingu svoje glavno životno djelo »*Le Phénomène humain* — Čovjekov fenomen«. Rat ga je blokirao u kineskoj prijestolnici i u tom središtu »carstva sredine« mogao je kroz dvije godine poredati svoje misli u sistem za koji mnogi rekoše da je najsmionijl sistem našega stoljeća.

Za vrijeme japanske okupacije mnogo razmišlja i piše. Osim toga, s p. Leroyom osniva Institut za geoblologiju i časopis »*Geobiologia*«. Otposlao je u reviju mnogo članaka, zasnovao čitave knjige, prelistao mnogo tuđih Iskaza, pregledao sanduke pune pronalazaka i iskopina. I jako je tugovao nad gubitkom svoga *sinanthropusa*. Htjeli su ga spasiti pred ratnim divljaštvom, no njega je misteriozno nestalo.

Tada je u Teilhardu zablístala spoznaja da kompleksifikacija materije rada sve probudénlju »svijest«, koja se tijekom evolucije širi, jača i razvija. Pater snatri o tome kako je čovjek nastao Iz niže materije I kako su uspinje prema ultra-čovjeku. Najprije kao Individuum, zatim kao vrsta — socijalizacijom I po zajedničkom doživljaju nutarnje povezanosti i sve bogatije humanizacije. Potkraj boravka u Pekingu mnogo čita. Cućnot donosi naslove djela iz beletristike, filozofije i religije. Više od tridesetak djela uz njegov golemi posao, nije malo. Evo nekih važnijih autora: Dostojevski, Glde, Tolstoj, Greene, Camus, Sartre, Santayana, Koestler, Evans, Troeltsch, Foerster, Maréchal, A. Huxley, Novalis, Nietzsche, Condorcet, Toynbee, Heard... Odatle razabiremo kuda je sve plivio taj znatiželjni duh.

U uspomenama je prebirao i bilježio nešto od onoga što je doživio krstareći kineskim prostorima... Sjećao se mazge koja ga je negostoljublvo maznula u sljepoočicu I umalo da nije izdahnuo ... i nezgode kada

se survao u hladnu rijeku prelazeći brda Tsin... Sjećao se »žutoga krstarenja« po tome što ga je četiri dana i četiri noći tresla dušmanska groznica i kad mu je sva utjeha bila stisnuta u kratke uzdahe i molitvice... Kakav je to bio život?

Posljednje kušnje

Ratno se bjesnilo stišalo. Pater je proćutio drhtaj svijeta kad su u Japanu eksplodirale atomske bombe i svima zaprijetile svojim sablasnim pečurkama. Avionom je početkom 1946. odletio u Šangaj. Brodom je preko Honkonga i Engleske doplovio u Francusku. Ušao je u život svoje ponižene i izmučene domovine, koja je sve prisebnije doživljavala apokalipsu i uzdisala za duhovnom obnovom. Ugledni znanstveni i kulturni djelatnici, ljudi dobre volje, rado ga primiše u svoje društvo. Iskreno ga zavolješe osjetivši njegovu srdačnu otvorenost i blizinu. Kad je Teilhard ponajviše radi zdravlja, morao napustiti ugodne i plodne susrete, svima je bilo žao. Mnogo je raspravljao s misaonim ljudima i privatno i javno. S Berdajevom diskutira o marksizmu i egzistencijalizmu; s Gabrijelom Marcelom o znanosti i o savjesti; u debati s Lavelleom želi ispraviti neke ideje tog plemenitog spiritualističkog filozofa; u raspravi s gdicom Delhomme, Marcelovom učenicom, kritizira mračni egzistencijalizam, ističe svoj optimizam i oštro distingvira svoju fenomenologiju od Husserlove i Merlau-Pontyve. Kao mračni oblak pala je na njega zabrana da ne smije govoriti na velikim javnim skupovima. Zato se povlači u male intimne krugove u kojima njegova misao nezadrživo zrači i osvaja. Vlada ga je imenovala direktorom istraživanja u Narodnom središtu za znanstveno istraživanje. Primljen je 1950. za člana Akademije znanosti. Imenovan je časnikom Legije časti. Ponudiše mu mjesto na Collège de France, najvišem znanstvenom zavodu zemlje, i toj bi se službi — kako priznaje — doista veselio. Poglavari reda tome su se usprotivili. Poslušao je poglavare i otklonio ponudu.

Pisma pisana 1948. u Rimu otkrivaju njegovu vjernost Crkvi, duboku ljubav prema isusovačkom redu, odanost prema Velikom Poglavaru, kako je nazivao Svetog Oca. Iz Rima se vratio kući razočaran. Ne daju mu na Collège de France. Ne dopuštaju mu da izda djelo »Le Milieu divin«, koje je sretno prošlo na cenzuri Reda. Cenzura ne propušta »Le Phénomène humain«. Samo je preč. o. General pokazao koliko suosjeća sa svojim sinom. Za većinu rimskih sudaca Teilhardove ideje o tome treba pokrstiti neohumanizam, koji raste iz nervozne suvremene znanosti, ostadoše sumnjive.

Izmučen, stisnut, gotovo osuđen odlazi Teilhard 1951. u Sjedinjene Države. U ozračju malo veće slobode radit će u nekoliko sjeverno-američkih institucija i muzeja. Dobiva najveća priznanja. Našao je neke stare, stekao je brojne nove prijatelje. Znanstveni zavodi, napose Wener-Gren Foundation, šalje ga dvaput u Afriku. Time je Teilhard proširio i

produbio svoje paleontološke spoznaje. Neke je svoje poglede transponirao i usredotočio na Afriku kao kolijevku čovječanstva. O tome svjedoče njegovi posljednji članci. Zaletio se na kraće vrijeme i u Južnu Ameriku, ali se tu nije zadržao u kakvu jačem istraživanju. Teilhardove paleontološke misli kruže oko australopitaka i rodezijskog čovjeka, oko još neistraženih naslaga tla i oko spilja prepunih čudesnih slikarija. I čudi se kako znanstvenici nisu prije "nanjušili" i otkrili Afriku, tu »kolijevku naše vrste«. Ispituje, koliko je slobodan, i postanak svih kontinenata. Nadilazi Wegenerovu teoriju o Pangeji i cijepanju prakopna, pa brani viziju o izranjanju i rastu pojedinih kontinenata.

Sedamdeset mu je godina, ali mnogo putuje. Opisao je ushićeno svoj pohod Californijskom sveučilištu u Berkeleyu. Pregledao je zavode za ispitivanje starosti elemenata. Smio je 23. VII. 1952. ući u tajne ciklotrona i gledati kako izgrađuju betatron... Nije sve shvatio, ali ga se sve neobično dojmilo. Posebno se divio tome kako djeluje »trust mozgova«, zajednički, prodorno. Kao da radi — veli — jedna stanica, svjesna svojih dužnosti i svojih nada. Iz pisama sve jače ključa ideja da je svrha antropologije — antropogeneza. Znanstvenik mora rapletati sve grane znanosti. Mora se spretno kretati u spletu svih telurijskih i kozmičkih sila. Ali pogled mu mora nezaustavno udarati o biće »koje probija plafon«, koje svjesno izlazi na vidjelo, koje osvaja put do slobode i sreće. Stoga Teilhard i na sveučilištima i na znanstvenim zasjedanjima i s pojedincima rado raspravlja o čovjeku. Razgovara s Toynbeejem, poznavaoce i klasifikatorom mrtvih i živih civilizacija; pa sa svojim prijateljem agnostikom Julienom Huxleyem, koji s njim dijeli mnoge spoznaje.

U ljeto 1954. posljednji put pohađa domovinu. Nakon dva mjeseca ugodna boravka među subraćom — napose među lyonskim patrima — odlazi nepovratno u Ameriku. Stadoše ga zasipavati pozivima, ali nije na sve stizao. Bog je spremio posljednji, presudni i jasni zov — koji ga je napokon usrećio. Na ručku u francuskom konzulatu, 15. ožujka 1955. Teilhard reče da bi želio umrijeti na blagi dan Uskrsa. Kako se ta želja na sam uskrсни blagdan, 10. travnja 1955., ispunila, opisao je njegov prijatelj p. Leroy u pismu što ga je poslao braći u Evropu. Na Veliku subotu pater se ispovijedio. Ujutro na Uskrs prinio je svoju posljednju svetu misu. Zatim je prisustvovao svečanoj svetoj misi u katedrali svetog Patrika. Poslije podne bio je kod odanih prijatelja na duhovnom koncertu. »Nikad nisam imao tako lijepog uskrsnog blagdana«, govorio je radostan kao dijete. Odjednom — za vrijeme čaja — zataji mu srce i on se sruši »kao posječeno drvo«. Nakon nekoliko minuta dođe k sebi i upita: »Gdje sam? Što mi se dogodilo?« Prijatelji mu rekoše da je kod njih. Prepoznao ih je. »Cette foi c'est terrible!«, prošapće. »To je ovaj put užasno!« Bio je to udarac koji ga je smrtno pogodio. Nešto kasnije stigao je

liječnik, a potom i jedan pater, koji mu daje sveto odrješenje i sveto ulje. Za ovaj svijet pomoći nije bilo.

Tijelo mu nakon rekvijema prevezoše u novicijat Saint-Andrews-on-Hudson. Tamo je isusovačko groblje. Među ostalim jednoličnim spomenicima tamo je i Teilhardov. Na njemu se ne ističe ništa — samo iznad imena o. Petra Teilharda de Chardina kraljuje ono Veliko, kome je želio služiti redovničkim i znanstveničkim srcem: IHS!

Svršetak ili početak?

Tako bi se završila krivulja i uspon ovoga plemenitoga života. Ali ostadoše njegova djela. Ostadoše i mnoga se pojaviše tek nakon smrti svoga autora. Cuenot je u velikom životopisu p. Teilharda nanizao više od pet stotina spisa koji se ili već otisnuše u svijet ili još »čekaju u luci« da isplove. Na njima je taj neumorni putnik radio godinama. Čovjek se mora zapitati: Kad je stigao sve to napisati, ako je već morao toliko putovati? Još smo zatečeniji sadržajem Teilhardovih djela. U njima se skriva neki zagonetni dinamit. Energija koja vuče i osvaja. Za patrova života, kako spomenusmo. Crkva je prema njemu pokazivala neku skeptičnu ljubav. Kad se nakon smrti počеше redati njegovi glavni spisi, Rim je dvaput progovorio. Dvije opomene, ona iz 1958. i drugla iz 1962., znače prije svega da u tim spisima nije sve jednako dobro, a zatim da u Teilhardovu djelu leži neka opasnost. Naš će simpozij — nadamo se — o tome nešto uspješno reći. Možda u duhu II. vatikanskog sabora, koji je uz Galileja pokušao rehabilitirati i Teilharda de Chardina.

Literatura

- PAUL GRENET, *Teilhard de Chardin*, Seghers, Paris 1961.
C. CUÉNOT, *Pierre Teilhard de Chardin*, Plön, Paris 1958.
WILDIERS, *Teilhard de Chardin*, Paris 1961.
GÜNTHER SCHIWY, *Teilhard de Chardin. Sein Leben und seine Zeit*, sv. I., Kösel, München 1981.
LOUIS BARJOU, *Le combat de Pierre Teilhard de Chardin*, Quebec 1971.